

Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија

СРЕДНОВЕКОВНА ТВРДИНА ИСАР-ШТИП

Митко Штерјов
Звонко Белдедовски

Оваа публикација е издадена
со финансиска помош на
Владата на Република Македонија

The background of the cover features a faded, high-angle photograph of several medieval ceramic items. On the left, a portion of a decorated vase with horizontal bands is visible. In the center, there is a shallow, wide bowl or dish with a simple handle. In the bottom left corner, a fragment of a dark, possibly black-glazed, bowl with some yellowish-brown spots is shown. The overall tone is light and historical.

Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија

СРЕДНОВЕКОВНА ТВРДИНА ИСАР-ШТИП

Митко Штерјов
Звонко Белдедовски

Скопје 2018

ВОВЕД

МАКЕДОНСКОТО КУЛТУРНО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

Низ текот на историјата до современи дни македонското културно и природно наследство, никогаш не биле повеќе во сферата на интерес на домашната и меѓународната јавност од моментот кој денес го живееме.

Неговото изнесување пред пошироката јавност во вид на публикации кои го промовираат, претставува една од задачите на Управата на културното наследство, која на тој начин ја презентира богатата ризница на нашето историско минато и зачуваните природни предели.

Од палеолитот и неолитот, преку бронзенто и железното време, антиката и средниот век, сите значајни цивилизациски дострели од ова тло се цел на проучување и презентирање, за да станат достапни на читателите од земјата и светот.

И едисијата која е пред вас претставува продолжување на намерата за пристапност на културното и природното наследство кон секој поединец, кој на тој начин ги запознава значајните археолошки споменици, сакралното наследство, старите урбани целини и специфичните природни области.

Република Македонија со презентацијата на своето наследство, дава придонес кон светското културно и природно наследство, зошто овие публикации имаат за цел да ги сочуваат за идните генерации значајните моменти од нашата историја.

Д-р Елеонора Петрова Митевска

СРЕДНОВЕКОВНА ТВРДИНА ИСАР-ШТИП

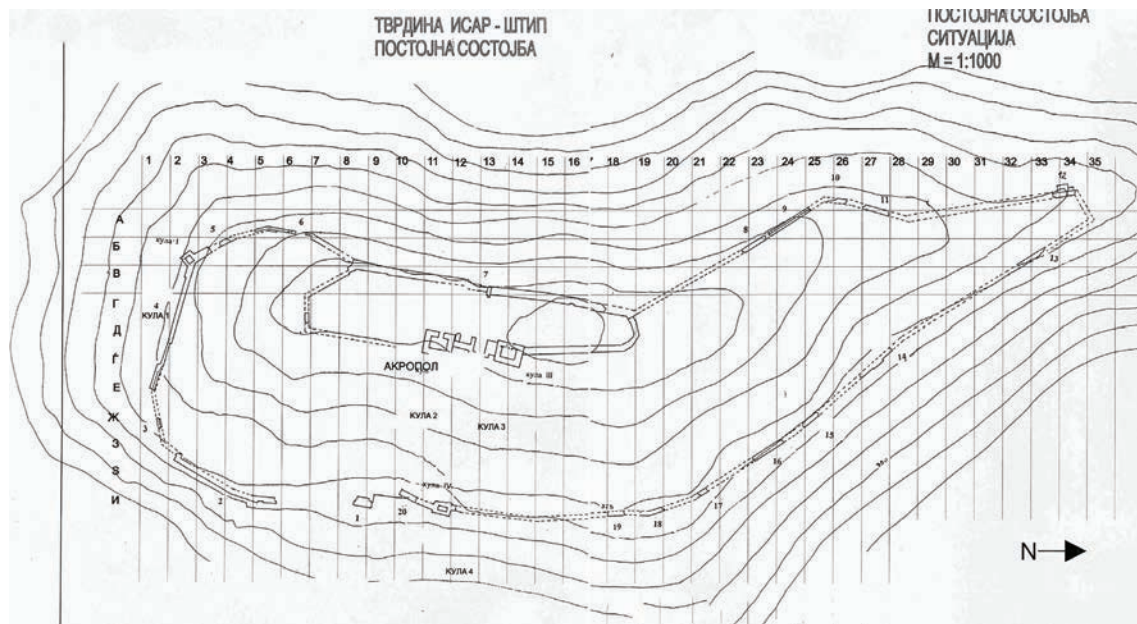
Културно историското минато на Штип и тврдината на Исарот е составен дел на општата културно историска еволуција на Македонија и Брегалничкиот регион, каде се регистрирани бројни населби и материјални артефакти од неолитот до средновековниот период. Археолошките откритија укажуваат дека на овие простори многу цивилизации го одразувале карактерот на своите народи и нивните култури, се допирале, судирале и притоа создавале нови културни вредности. Секоја цивилизација градела над урнатините од предходната што ја уништила, или ја надополнила на свој сопствен начин, користејќи ги старите темели на урнатите градби и достигнувањата во архитектурата и уметноста.

Тврдината Исар, средновековната населба и утврдениот средновековен град Штип, се наоѓа на доминантно возвишение помеѓу реките Брегалница и Отиња. Тврдината е со правец на простирање север-југ и со должина од околу 350 м, а од коритото на реката Брегалница се издига на околу 100-150 метри. Ерозивните сили го одделиле возвишението со длабоки клисури, од север и од запад реката Брегалница, а од југ суводолицата на реката Отиња. Во времето на феудализмот, кога потребата од сигурна заштита и одбрана била неопходна, таквата природна положба е искористена и на највисоките делови од возвишението е изграден средновековен град од типот на Маркови кули (Прилеп), Самоилова трвдина (Охрид), Кале (Скопје), Царвени кули (Струмица) и др.

Крстосницата на патиштата што се наоѓа во подножјето на тврдината, ја зголемува важноста на оваа местоположба. Брегалничката долина уште од најраните времиња на човековата егзистенција преставува многу значајна сообраќајница што ги поврзува северните и источните балкански простори. Особено значајна улога Брегалничкиот базен добива во римско време. Според *Tabula Peutingeriana*, карта на античка патна мрежа од крајот на IV век, преку Брегалничката долина минувал дијагоналниот пат од магистралата Виа Егнација, кој градот Стоби на устието на Црна Река (Еригон) во Вардар (Аксиос) поминувајќи покрај Астибо (Штип) и Транупара, го поврзува со Кустендил (Пауталија) и понатаму со (Сердика) денешна Софија. Овој пат се надоврзувал на кракот Стоби-Хераклеја Линкестис (кај Битола), со што се воспоставени контакти со големата римска сообраќајница Виа Егнатија. Воедно, го поврзува градот Солун (Тесалоника) со Пауталија и Сердика. На патот Стоби-Пауталија се надоврзувале и одвојувале други помали патни правци кон Радовиш, Струмица, Овче Поле и горниот тек на Брегалница преку Малешевските планини во правец на долината на реката Струма. Патот Стоби-Пауталија-Сердика има големо економско и стратешко значење, кое особено ќе се зголеми со развивањето на рударството во Злетовско-Кратовскиот, Штипскиот и Виничкиот предел.

Во доцната антика во Брегалничкиот регион е создадена голема мрежа од тврдини и населби,

како Баргала, Крупиште, Мородвис, Виничко Кале, Црешка. Повеќето од нив своето постоење го продолжиле и во средниот век. Овој период е карактеристичен по големите етнички промени и прегрупирање на целиот Балкански Полуостров. Особено големи промени настануваат со преселувањето на Словените кон крајот на VI и VII век. Досегашните истражувања проследени со документиран научни сознанија укажуваат дека инвазијата на Словените врз Рановизантиското царство се карактеризира со пустошење и уривање на градовите и населбите. Подоцна, врз доцноантичките и рановизантиските градови Словените формираат нови живеалишта и мали населби, а на некои од нив, покасно, никнуваат и утврдени средновековни градови. Рано-средновековната словенска населба, која подоцна поминува во организиран и утврден град Штип, никнала врз урнатините на античкиот Астибо и византискиот Стипион.

План 1- Тврдина Исар

Средновековната историја на градот која започнува со населувањето на Словените на ова подрачје е проследена со бурни настани. Во IX век за време на владеењето на бугарскиот хан Персијан и неговиот наследник Борис (852-889) Македонија, а со тоа и Брегалничкиот регион, потпаѓа под бугарска власт. Од 976-1014 година средновековната тврдина, односно градот Штип, се наоѓа во составот на Самоиловата држава. Периодот од падот на Самоиловото царство, па се до големото проширување на Српската држава на југ кон Македонија, кога Штип за подолго време останува под српска власт, се карактеризира со чести менувања на господарите: до 1197 година Византија, до 1207 година Бугарија, потоа господарот на Просек-македонскиот властелин Стрез до 1214 година, епирското деспотство до 1216 година, Бугарија до 1246 година, па никејското царство до 1254 година итн. Во овој период чести се навлегувањата на Печенезите, Куманите и Норманите во Македонија. За време на крал Милутин (1282-1321) Штип потпаѓа под српска власт и претставува гранично подрачје на српската и византиската држава. Потоа, за кратко време, повторно паѓа под византиска власт. Српките феудалци за време на владеењето на Стефан Дечански (1321-1331) го приподинуваат Штип кон српската држава. Феудален господар и управител на Штип во тоа време е протосевастот Хреља. По повлекувањето на Хреља со градот управува Јован Оливер. Од 1335

Надворешна кула - источен влез во тврдината

Главна кула, Дон Жон - поглед од исток

Главна кула, Дон Жон - поглед од запад

година па се до доаѓањето на Турците во Источна Македонија управуваат браќата Константин и Драгаш Дејановиќ.

Археолошките истражувања на просторот од средновековната тврдина на Исарот до 2008 година се скромни. Во 1979 година се изведени сондажни истражувања на акрополниот дел од тврдината до западниот одбранбен бедем. При истражувањето, под темелите, констатирани се остатоци од постар зид. Во 1998/99 година извршени се конзерваторски интервенции и заштитни археолошки истражувања на дел од главната кула. Со истражувањата, откриен е влезот во северната половина од акрополот и дел од кулата од северната половина од источниот бедем. Со систематските археолошки истражувања кои се одвиваа повремено, од 2008 до 2011 година, речи си, во целост е откриена и документирана целокупната сочувана архитектура. На северозападната страна на тврдината, на локацијата Стара

Кула и влез во северна половина од акрополата

Јужен влез во акрополата

Кланица, откриена е средновековна црква и некропола, со оградни бедемски зидови, и на западната страна на локацијата Чекичан Скала откриен е легендарниот тунел под Исарот, на нивото на речното корито.

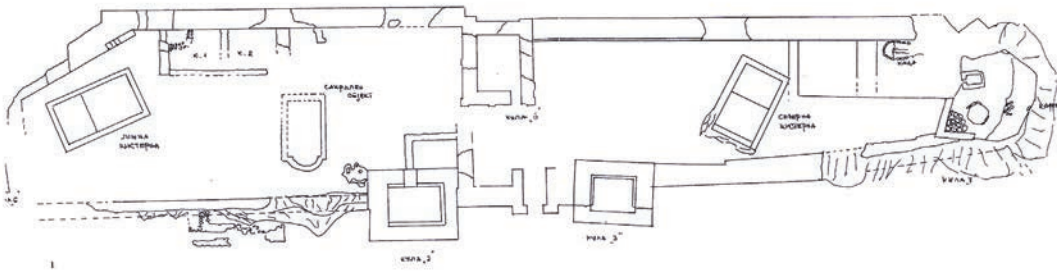
Средновековниот град Штип, како и другите градови тврдини се состоел од утврден дел - внатрешен град (фрурион) и надворешен (амборија).

Највисоките делови од возвишението на Исарот се опколени со зидни платна, кои, всушност, ја следат конфигурацијата на теренот, простирајќи се скоро по една иста изохипса, со висинска

Јужна половина од акрополот и еднокорабна црква

разлика помеѓу западната и источната страна од околу 15м. Јужната и северната половина на тврдината се разликуват по концепцијата на утврденост. Јужниот дел е изграден од широки и цврсти зидови кои на југозападниот дел се вовлекуват еден во друг, слевајќи се во една целина. Средишниот дел е најдобро сочуван. Истурениот северен дел, во вид на клин, имал континуален сид, сочуван на неколку пункта. На неговиот најистурен дел кон север, каде што пристапот е најлесен, е лоциран споредниот влез. Главниот влез се ноѓа

План 2-Акропол на Исарот

на источната страна, каде се наоѓа масивна кула, делумно сочувана. Целокупната површина во рамките на градските ѕидини изнесува 16.600 метри квадратни.

Највисоките делови од Исарот се опколени со ѕидни платна, формирајќи средновековна тврдина со главен влез од источната страна и спореден влез од северната страна. Најутврдениот и најбезбедениот дел од тврдината се наоѓа на акрополниот дел од возвишението со површина од 1.705 метри квадратни. Овде е поставена и главната кула Дон Жон, најдобро сочуваниот објект од целокупната архитектура на тврдината, со димензии од 10 x 8 м и висина на источниот ѕид над 12 метри. Во објектот се влегувало од запданата страна преку високи дрвени скалила. Непосредно, северно од главната кула се наоѓа уште една кула со димензии 7,50 x 7,10 метри. помеѓу двете

Јужна цистерна

Темелни остатоци од стамбени објекти

Чајници

Чинии

кули е вграден влез кој води во северното крило на акрополата. На просторот пред јужниот сид од главна кула „Дон Жон“ се наоѓат остатоци од влезот во јужното крило на акрополата. Релативно добро сочуваната малтерна основа на влезот, со остатоци од основа-носач на вратата од портата, укажува дека целокупното скалиште во должина од околу 8 метри било изведено во компактен варов малтер. Нецелосно сочуваната широчина на портата изнесувала 3 метри. Со овие податоци, со потполна сигурност, се дефинира постоењето на маркантен јужен влез во акрополата.

Југозападно, во непосредна близина на јужната порта, се наоѓа дел од темелна основа на мала еднокорабна црква (апсидата на црквата и дел од северниот и јужниот сид. На просторот меѓу влезот и апсидата на црквата откриени се гробни конструкции, регистрирани, во најголем дел, источно од темелните остатоци од еднокорабната црква и на просторот од влезот во јужното крило на акрополата. Дел од гробовите поставени врз

Стрели, нож, фибули, мамуза

Внатрешна кула

Северно крило од акрополот

темелната основа на бедемот, и на самиот влез, ни укажува дека сакралниот објект-црквата и некрополата се од времето по освојувањето на тврдината од страна на Османлиите кон крајот на XIV век.

Јужниот бедем е составен од два крака- југозападен и јужен крак. Во средишниот дел од бедемот била вградена правоаголна кула со проекција кон надвор. Поголемиот дел од основата на кулата се наоѓа под темелите на постојниот објект на МРТВ поставен на акрополот.

Саксии, садови со една рачка

Бокали

Северна цистерна

На просторот од јужната половина на акрополата се наоѓа јужната цистерна. Објектот е длабоко вкопан и сограден во карпестата почва. Тој е лоциран непосредно пред денешните објекти на МРТВ со оријентација север-југ. Северозападно од цистерната, по должината на западното бедемско платно, откриени се нецелосни темелни остатоци од неколку простории, средновековни куќи градени од камен и кал. Архитектурата на објектите е уништена со нестручни откопувања во минатото, а, преку нив, кон север поминува и една од громобранските ленти

од објектот на МРТВ, при што е дојдено до дополнително рунирање на објектите. Во наведените простории, и пошироко на просторот од јужниот сектор, регистрирани се делови од огништа, pepел и јаглен, фрагментирана огнишна и луксузна трпезна керамика од средновековниот и раниот османлиски период.

Западниот бедем се раздвојува во два крака. Едниот крак, кон југоисток, преминува во јужен бедем на акрополата а другиот, кон југ, продолжува како дел од западниот бедем на тврдината. Јужното крило на западниот бедем од акрополата на север завршува со внатрешна кула со димензии од 10 x 7,50 метри. За западен сид на објектот искористен е дел од западниот бедем на тврдината. Во кулата се влегува од исток.. Кулата е градена од кршен гранитен камен и варов малтер. На поедини места во сидовите на објектот вградувани се фрагменти од градежни тули и тегули. Сидовите однадвор завршуваат со благо назначени украсни запци-пиластри.

Наспроти внатрешната кула, во средишниот дел од источниот бедем на просторот до северниот сид на главната кула Дон Жон, постои преграден сид кој се простира кон запад. Меѓу овој преграден сид и внатрешната кула во средишниот дел на акрополата се наоѓа влез за комуникација помеѓу јужниот и северниот дел на акрополата. Акрополата, практично, е поделена на два дела-северно и јужно крило, кои ги дели главната кула Дон Жон.

На широкиот простор помеѓу внатрешната кула и северната цистерна, најверојатно, во

Стомни, подница, чинија

северната половина од акрополот била лоцирана, претпоставената палатата на дворецот. Не се сочувани некои поголеми видливи материјални остатоци. Од овој претпоставен објект, како единствени траги, сведочат бројните хоризонтални дупки во западното бедемско платно во кои биле вметнати дрвените греди како хоризонтални носачи на конструкцијата од објектот. За западен сид на палатата бил искористен дел од западното бедемско платно. Јужен сид на објектот, најверојатно, претставувал северниот сид од внатрешната кула. На просторот, непосредно пред цистерната, се регистрирани темелни остатоци од широк сид, граден во камен и малтер, кој под прав агол се спојува со западното бедемско платно. Овие темелни остатоци веројатно се дел од северниот сид на претпоставената палата. Како прилог за постоење на ваков тип на објект можеби сведочат и наодите од бројни ситни фрагменти од глеѓосана луксузна трпезна керамика, работена во зграфито техника, како и керамички фрагменти од саксии за одгледување на цвеќиња.

До овој објект е лоцирана северната цистерна. Таа е градена од истиот материјал како и јужната цистерна. Во цистерната, во нејзината северозападна половина, откриена е подна површина од тули - печени ќерпичи произведени во поново време. Во цистерната пронајдени се поголем

Кружен објект - базен - када

Црква, Св. Архангел Михаил - Фитија

број на чаури и пачки-делови од шаржери од стрелачко, војничко, оружје. Овие податоци јасно укажуваат дека објектот во поново време бил во секундарна употреба, за времен престој на воени единици за времето на Балканските војни и Првата светска војна, па и подоцна. Во цистерната е регистрирана поголема количина на фрагментирани керамички садови карактеристични за доцната антика и доцниот среден век.

На просторот по должината на западниот бедем, северно од цистерната, се наоѓа правоаголна просторија, веројатно од стопански карактер. Овде е регистриран значителен

керамички материјал, фрагментирана и половично сочувана огнишна керамика: грниња со една држалка, делови од подници, стомни и мали питоси, како и поголема количина од фрагментирана луксузна трпезна керамика. Во склоп на правоаголната просторија, се наоѓа мал објект, базен-када со кружна основа, одвнатре обложен со вертикално поставени обработени правоаголници камени плочи. Од јужната страна на базенот, наспроти цистерната, сочувани се остатоци од керамичка

цевка-водопроводна тубула, веројатно дел од водопроводната инсталација за довод на вода од цистерната до кадата.

Северниот бедем однадвор е со тростран - полигонален завршеток, овде е поставена внатрешната одбранбена кула-северна кула на

Темални остатоци од црква Св.Власие, северозападно подградие на Исарот

1

2

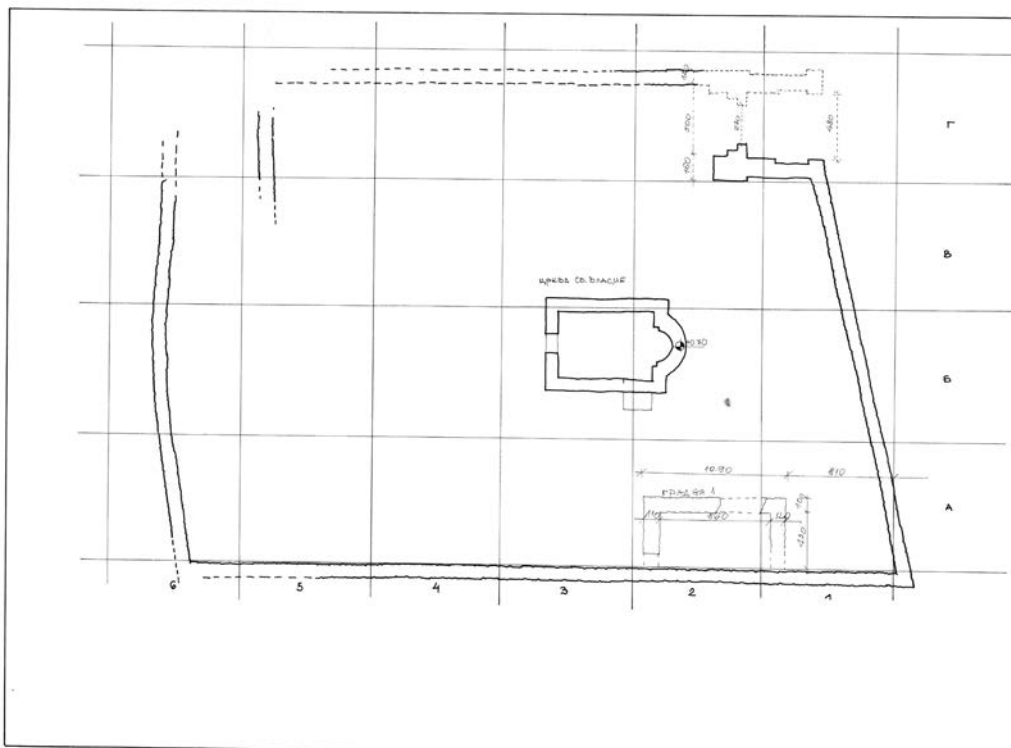

3

4

План на локација Стара Кланица-црква Св.Власие

акрополата.

Подградието се наоѓало по косините на источното, југоисточното и северозападното подножје на Исарот. Зарамнетото плато во северниот дел од источната падина на Исарот, околу црквата Св. Архангел Михаил, го преставува јадрото на подградието, а подоцна и стариот дел од денешниот град. Северниот срт на Исарот е најблаг и најпристапен дел од тврдината. На овој дел се наоѓа и споредниот влез во тврдината, под кој, се уште, се забележуват траги од стариот пат, вклесан и прошируван во гранитните карпи, како и квадратни и правоаголни вдлабнатини во карпестата падина- остатоци од средновековни живеалишта.

Во северозападно подградие на тврдината, на зарамнето плато, над коритото на реката Брегалница, на локацијата Стара Кланица, во огрден бедемски простор сместени се темелните остатоци на мала средновековна црква од 14 век, црква Свети Власие, позната по средновековните записи. Црквата била еднокорабна, со купола и живопис со кирилични букви, на што ни укажуваат наодите од теренот. Црквата е со димензии од 10,60 x 6,90 метри, до источната половина на јужниот сид, однадвор, е дограден дел во вид на подиум. Во западната половина на наосот е регистриран зидан столбец, веројатно, остаток од носач на купола. Јужниот столбец недостасува. Подот е со камени плочи на малтерна подлога. Црквата била живописана, на што ни укажува големиот број на фрагменти од фрескомалтер, на кој можеше да се приметат и кирилични букви. Источно и југоисточно од црквата се наоѓа некропола со регистрирани наоди, карактеристични за доцната бронза - раното железно време, римскиот и средновековниот период. Од оваа локација потекнуват и македонско-хеленистичките наоди од III до I век п.н.е. Керамички садови, украсени со техника (West slope), чаши, чинии, унгвентариуми и друго. Карактеристичен наод е бронзена

пирамидална обетка украсена со редови на преплет од сребрена жица со алка на краевите, карактеристична за X и XI век.

Во осумдесетите години од XIV век, моќната османлиска војска ги освојува добро утврдените градови и тврдини. Дека силно утврдените градови и тврдини не биле лесно освоиви и дека околу нивното освојување се воделе жестоки и долготрајни битки, зборуваат и некои од народните преданија. Едно такво предание наоѓаме кај турскиот патеписец од XVII век, Евлија Челебија, кој е конкретно врзан за градот Штип. Сопред Евлија Челебија, за време на владеењето на Сулатнот Мурат I (1360-1389), градот бил опколен со многубројна турска војска, но опсадата била неуспешна. По неуспешните обиди за освојување на градот, војниците што се наоѓале во рововите покрај Брегалница, од западната страна на тврдината забележале дека под тврдината, покрај речното корито, излегуваат

Средновековен тунел - поглед од запад

Влез со скапила во тунелот

шатки, а потоа и луѓе од посадата на градот. Заробените бранители на градот ја откриле тајната, а турските војници поминале низ тунелот и на препад ја освоиле тврдината. Иако вакви и слични преданија изгледаат неоригинални, неверодостојни, во случајот за легендата при освојувањето на Штипската тврдина се дојде до извесна коинциденција на народното предание со откривањето на тунелот во западното подножје на Исарот.

Внатрешноста на тунелот е со импозантни диманзии. Пресекот на карпата е висок 2,50 м, а неговата ширина изнесува 1,60 м. Таваницата е засведена, додека подот е изведен од релативно добро вклесани скалила, кои ја пратат косината на теренот кон тврдината. Тунелот е регистриран во должина од 30 м и продолжува во длабокиот и тесен процеп кон тврдината. Во тунелот се костатирани фрагменти од керамика од средниот век и доцната антика и помал дел на остеолошки материјал, измешани (човечки и животински). Тунелот најверојатно е граден во античко време, а бил во употреба и во средниот век.

Што се однесува за времето на изградба на тврдината, не може со сигурност да се утврди. Меѓутоа, материјалните артефакти и историските податоци, укажуваат дека тврдината и подградието имале повеќе фази на градење, доградувања и развој. Горните партии, на денес сочуваниите бедеми на тврдината, во најголем дел се градени во XIV век.

Источното подножје на Исарот и локацијата Стар Конак со највисокиот дел од возвишението, каде што лежат остатоците од средновековната тврдина, се просторот каде што се убицира античката населба Астибо. Потврда за ова наоѓаме и во големиот број на наоди концентрирани, во најголем дел, во источното подножје на Исарот на потесниот простор околу црквата св. Архангел

Војничко или императорско торзо

Михаил. Обработени камени и мермерни блокови се вградени во зидните платна на тврдината. При повремените ископи за доградба на стамбени објекти откриени се голем број на мермерна античка скулптурална пластика, глава на ефеб, дел од статуа на коњаник, торзо на гола Афродита, статуа на Нике-Атена и друго. Во архитектурата на црквата Св. Архангел Михаил вградени се неколку сполии од антички објекти, меѓу кои едно мено и капител и две колони-столбови од ранохристијанска базилика. Во ограден сид од скалила на кука е вграден дел од античка мермерна глава. Овде го регистрираме и мермерното торзо од војничка, можеби, императорска статуа од римско време, пронајдена во подножието на Исарот. Значајна потврда, дека во антиката овде постоела урбанизирана населба, преставуваат и остатоците од римскиот аквадукт во месноста Кемер. За економскиот раст на градот потврда ни даваат и откриените остатоци од римско рударење на локацијата Трговски центар, каде се експлоатирани рудни богатства, преку хоризонтални рударски галерии, ровови и јами. Според анализата на археолошкиот материјал, населбата својот највисок подем го достигнува при крајот на II и првата половина на III век. Периодот на доцната антика е карактеристичен по големите етнички промени и прегрупирање на целиот Балкански Полуостров. На тврдината на Исарот се регистрирани доградби, фрагменти од керамички садови и делови од тегули - покривни керамици карактеристични за доцната антика, кои укажуваат дека на овој, поширок простор, постоел доцноантички рефугиум.

Во раното средновековие, крајот на VI, VII и VIII век, кое истовремено се бележи како време на доселување и стабилизирање на Словените на Балканот, се уште е загадочно и недоволно проучено. Од овој период, во Брегалничкиот регион, регистрирани се мал број на локалитети со поединечни наоди, меѓу кои спаѓа и подрачјето на Штип, проследено со неколку карактеристични наоди од тоа време. Меѓу нив се наоѓаат регистрираните фрагменти од поголем керамички сад, рачно изработен, веројатно е урна со нагорени човечки коски и јагленисано дрво. Ранословенски погребен ритуал, својствен кај Словените пред примањето на христијанството, што можеби ги иницира првите зачетоци на најраната словенска населба на овој простор. Првите словенски живеалишта преставувале земјанки и полуземјанки со земјени набои и лесни надземни покривни конструкции. Тоа е главната причина за нивното исчезнување од теренот, и поради тоа се проблематични за проучувањето на древната материјална култура.

Во времето на егзистенција на македонската (Самоиловата) држава (969-1014) интензивно се утврдуваат градовите и тврдините. Во тој период била изградена или, најверојатно, била доградена Штипската тврдината. Дека во времето на Самоил и неговите наследници Штип веќе израснал во голема градска населба зборуваат податоците и на Јован Скилица, кој го споменува градот во 1018 година, кога Василиј II бил пречекан од жителите на Штип (Стипеон) со молитви и химни.

Значајни артефакти кои го одбележуваат периодот на постоењето на тврдината се и бројната керамика од тврдината, како и неколку регистрирани нумизматички наоди: монета од Теодосиј II (402-450), Маркијан (450-457), Јустинијан I (527-565), две бронзени монети на Јован Цимиск (969-976), единаесет сребрени денари на Стефан IV Душан ковани по 1346 година, како и неколку монети што сведочат за настаните од времето на владеењето на Османлиите. Еден жетон од XVII век (1690-1719), Римско-германско царство. Неколку златни монети на австрискиот владетел Леополд I (1657-1705), Венецијанскиот дужд, Алвисие IV Моцениго (1763-1778) и последниот венецијански дужд Лудвиго Манин (1789-1797), но и две монети од турскиот период на Махмуд II (1808-1839) и Абдулмеџит (1839-1861). Меѓу другите метални наоди од акроплиниот дел на Исарот како по карактеристични ги издвојуваме: Прстени, фибули, ножеви, мамуза, стрели и др..

Златни монети

Штип, како средновековен град, својот најголем економски, културен и духовен подем го постигнува во XIV век под власта на српската феудална држава. Овој период се карактеризира со големи и значајни сакрални градежни активности. Изградени се бројни сакрални објекти, како: Св Архангел Михаил (фитијата), Сифиевата црква посветена на Св. Никола, црквата Св. Јован Крстител, црквата Св. Власие, црква Св.Вознесение (Св.Спас), и црквата Св.Архангел Главатов. Скоро, за сите наведени цркви, познати се нивните ктитори и градители. Самиот факт на постоење репрезентативни сакрални градби од XIV век сконцентрирани околу тврдината, укажуваат на големината и моќноста на градот Штип во XIV век.

Како прво градена и најрепрезентативна сакрална градба е манастирската црква Св.Архангел Михаил, некаде пред 1332 година, под ктиторство на тогашниот управител на градот протосевастот Хрељја. Лоцирана под тврдината, на источната страна на Исарот.

Високо над карпите, од јужната страна на Исарот, наспроти устието на реката отиња во Брегалница, изградена е мала еднокорабна црква посветена на Св Јован Крстител. Објектот е изграден и живописан од властелинот Иванко Пробиштипович пред 1350год.

На левиот брег на реката Отиња, на зарамнето карпесто плато во 1369 година од војводата Димитрие е изградена црквата Св.Вознесение (Св.Спас). Во месноста Стар конак се наоѓа црквата Св.Архангел Главатов, која е делумно зачувана. Таа е изградена 1378 година, а денешно време обновена. Сифиевата црква, посветена на Св.Никола, била изградена околу 1341 година. Нема материјални остатоци, бидејќи на ова место во првата половина на XIX век е изградена денешната црква Св. Никола.

Црквата посветена на Св. Власие, споменувана од епископот Севастијски, изградена пред 1377 година од Штипскиот челник Станислав, не постои. Меѓутоа, со последните археолошки истражувања на северозападната страна во подножјето на Исарот, откриени се темелни остатоци на сакрален објект, еднокорабен, со остатоци од фреско живопис, за кој се претпоставува дека е од црквата Св. Власие.

Според народното предание, на местото на денешната Хуса Медин Пашина џамија, се наоѓала црквата Св. Илија. Во историските извори се спомнува црквата на поп Стерие, која Константин Дејанов во 1381 година ја приложил на Хиландар. Се претпоставува дека Стериевата црква се наѓала на кулното место Св.Илија, односно на денес постоечкиот муслимански храм Хуса Медин Пашина Џамија.

Мермерна сполија со арапско писмо

Самиот факт на постоење на репрезентативни сакрални градби од XIV век, сконцентрирани околу тврдината, укажуваат на големината и моќноста на градот Штип во XIV век. Неоспорен е фактот дека со градот управувале моќни феудалци на тогашната српска држава на царот Душан. Тие се појавуваат и како градители и како ктитори, кои во рамките на градската тврдина имале и своја резиденција

За време на освојувањето на градот од страна на Османлиите, тврдината во голема мера била руинирана, но не и напуштена. На ова ни укажува еднокорабната црква и гробовите околу неа, што се наоѓаат во јужната половина од акрополата. Самиот факт, што лежат врз разрушениот источен беем, укажува дека црквата е градена по освојувањето од Османлиите, некаде кон крајот на XIV век.

Под османлиска власт, поедини нејзини делови повторно се обновени. На влезната партија од тврдината, која најмногу страдала, при нејзината обнова е вградена мермерна плоча со арапско писмо. Во средината на XVII век турскиот патеписец Евлија Челебија ќе запише:

„Штип е кадилак со тврдина на ридот што ја чува стража“. Во градот имало: џамии, амами, голем караван-сарај и мала река.

СЕЛЕКТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА:

Белдедовски З., 1990, Прилог кон убикацијата на античкиот Астибо, *Macedoniae acta archaeologica*. бр 11, 151-160, Скопје

Белдедовски З., 1989, Ранословенски народи од Штип и неговата најблиска околина, *Macedoniae acta archaeologica* бр.10, 225-230, Скопје

Белдедовски З., 1998, Средновековен Штип низ историските податоци и материјалните остатоци, *ЗШНМ* бр. VIII, 7-17, Штип,

Белдедовски З., 1999, Историски и материјални фрагменти од средновековен Штип, *Macedoniae acta archaeologica* бр. 15, Скопје.

Белдедовски З., 1977, Исар, Штип - Средновековна населба, *Macedoniae acta archaeologica*, бр. 3, 195-213, Прилеп

Белдедовски З., 1996, Словенски материјални елементи од Брегалничкиот басен, *Macedoniae acta archaeologica*, бр.14, 173-183, Скопје

Белдедовски З., 1978, Сребрени монети на Стефан IV Душан од нумизматичката збирка на Народниот музеј во Штип, *Macedoniae acta archaeologica* бр. 4, 217-226, Прилеп.

Белдедовски З., Штерјов М., 2011, Археолошки истражувања на Средновековна тврдина Исар-Кале, Штип, во 2008 год., *Macedoniae acta archaeologica* бр. 20, 433-454, Скопје

Балабанов К., 1988 Галерија на икони, второ издание, *ЗШНМ*, Штип

Евлија Челеби, 1967, Путописи, 339-340, Сараево, Историја на Македонскиот народ, книга 1, Скопје 1969.

Јованович М., 1961, Две средновековни тврдини во источна Македонија, Хисар, Маркови Кули, *ЗШНМ* бр 2, 103-105, Штип

Микулчиќ И., 1996, Штип, Фрурион-Стипеон, град Штип со подградие, Средновековни градови и тврдини во Македонија, 351-356, Скопје

Панов Б., 1986, Штип и Брегалничката област од XI и XII век. Штип низ вековите, книга прва дел III, глава I, 135-174, Штип

Томовски Т., 1986, Штип во периодот од XII до XIV век, Штип низ вековите, книга прва дел III, глава II, 175-187, Штип

Техничка документација диа. Кљонкова Љ., Фотографии, Спасов К., Пандазиев Г.

Издавач

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

За издавачот

д-р Елеонора Петрова - Митевска

Уредник

Дончо Наумовски

Автор

Митко Штерјов
Звонко Белдедовски

Лектура

Александар Јорданоски

Фотографии

Митко Штерјов
Звонко Белдедовски

Графички дизајн

ДАТАПОНС, СКОПЈЕ

Печати

ДАТАПОНС, СКОПЈЕ

Тираж

500

© Copyright

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

930.85(497.731)
904:[725.1:623.1(497.731)]*653"

ШТЕРЈОВ, Митко

Средновековна тврдина Исар - Штип / Митко Штерјов, Звонко
Белдедовски. - Скопје : Управа за заштита на културното наследство,
2018. - 24 стр. : илустр. ; 25 см. - (Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство на Република Македонија)

Вовед: Македонското културно и природно наследство / Елеонора
Петрова Митевска: стр. 4. - Библиографија: стр. 23

ISBN 978-608-4549-63-5

1. Белдедовски, Звонко [автор] [фотограф]

а) Средновековна тврдина Исар-Штип - Археолошки истражувања б)
Штип - Културна историја
COBISS.MK-ID 108154378